

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-327-2-49>

ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Т. А. ДЕНИСОВОЇ

Александренко О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Женунтій В. І.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Виправлення та ресоціалізація засуджених осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, є однією з найскладніших та найтрудомісткіших складових у діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності. Труднощі її здійснення насамперед викликані соціальною занедбаністю засуджених осіб, яка багаторазово помножена на чисельність контингенту, який одночасно відбуває покарання у конкретній виправній установі. Разом з тим, співробітники таких установ покликані у вельми специфічних умовах та у визначені вироком суду строки законодавчо врегульованими прийомами і методами виконати соціально-архіважливе і значуще завдання – допомогти громадянину, який оступився, усвідомити свою провину, щиро покаятися в скоєному та після звільнення зайняти гідне місце в суспільстві.

Успішній роботі із зазначеним контингентом Т. А. Денисова віддала понад півтора десятки років своєї служби в системі МВС

Української РСР та України, послідовно обіймаючи посади начальника загону, заступника начальника установи із соціально-виховної роботи та виконуючої обов'язки начальника установи, в якій відбували покарання неодноразово засуджені жінки. а також жінки, які Були визнані вироками судів особливо небезпечними рецидивістками. Разом з тим, незалежно від посади, Т. А. Денисова вважала своїм обов'язком не лише сумлінно й старанно виконувати свої службові обов'язки, співчутливо ставитися до долі своїх недолугих вихованок, але також у тому, щоб накопичений нею досвід став доступним співробітникам інших подібних установ. На сторінках друкованих видань вона ділилася зі співробітниками-початківцями секретами досягнутих успіхів у справі виправлення та ресоціалізації засуджених жінок, а з рівними їй за досвідом роботи та більш досвідченими співробітниками – своїми сумнівами щодо необхідності, можливостей та шляхів удосконалення процесу виправлення та ресоціалізації спецконтингенту.

Згодом вказана проблема, яка дуже хвилювала Т. А. Денисову, стала одним з основних напрямів її наукових досліджень, результати яких, а також обґрунтовані наукові пропозиції щодо шляхів вирішення самої проблеми, знайшли відображення у багатьох публікаціях авторки, у тому числі в успішно захищеній у жовтні 1996 року дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Особливості карально-виховного впливу на неодноразово засуджених до позбавлення волі жінок, які відбувають покарання у виправно-трудовах установах», а також підготовленої у спів-авторстві з В. А. Бадирою та опублікованої у 2009 році монографією «Правові засади виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі» [1].

У процесі захисту кандидатської дисертації Т. А. Денисова настільки обґрунтовано, переконливо і з такою наполегливістю відстоювала перед членами спеціалізованої вченої ради нехай не до кінця і не всім цим контингентом жінок усвідомлене ними право на належну до них з боку держави увагу, ставлення та вплив, обґрунтованість пропонованих нею заходів щодо підвищення ефективності карально-виховного впливу на засуджених жінок, що рішення членів спецради щодо присудження здобувачці наукового ступеня було одностайним. Нам видається важливим докладніше зупинитися на згаданій вище монографії, оскільки подібних за охопленням та глибиною розгляду питань наукових праць наразі, як й раніше, не вистачає, незважаючи на достатній час з моменту її видання (2009), а також соціально-економічні та інші зміни, що відбулися у суспільному житті України [2].

З властивою їй науковою глибиною, системністю та ґрунтовністю Т. А. Денисова зі співавтором не лише теоретично досліджувала найважливіші питання процесу виправлення та ресоціалізації засуджених жінок. В свою роботу вона вклала багатий практичний досвід роботи у пенітенціарній системі України, який став основою для конструктивних і конкретних пропозицій щодо процесу виправлення та ресоціалізації зазначеного контингенту, чому не було прикладів в літературі. У роботі співавтори докладно розглянули питання, пов'язані: з різним розумінням виправлення засуджених; особливостями гендерного підходу до цього; засобами виправлення засуджених жінок на різних стадіях кримінально-виконавчих відносин (в умовах ізоляції у зазначених установах та у постпенальній стадії, у тому числі – у перехідний період між ними); нейтралізацією ефекту самовиправдання після звільнення з місць позбавлення волі. Крім вказаних основних проблем у зазначеній діяльності та шляхів їх вирішення, в монографії наведено також конкретні засоби, способи і прийоми цього. Детальний їх опис, обґрунтування ефективності/неефективності їх застосування, наведені статистичні дані, навіть стиль викладу матеріалу свідчать про величезний практичний досвід Т. А. Денисової та її колеги, про вистраждані ними прийоми роботи та спілкування з підвідомчим контингентом. У монографії багато інших важливих та цікавих матеріалів, оцінити які нам не дозволяє обмежений обсяг тез.

Необхідність ефективного вирішення зазначеної проблеми визначається тим, що перебування в одному місці (тут – у кримінально-виконавчих установах) та ізоляція на багато років в обмеженому просторі, у відриві від суспільства через вироки суду чинить негативний та небезпечний вплив на людину, особливо на жінку. Крім вирішення насамперед життєво важливих проблем виживання у такому складному негативному оточенні, зі своїми традиціями, що чинить сильний вплив на психіку, а також може призвести до проблем з фізичним здоров'ям, людині доводиться замислюватися над вирішенням інших, не менш важливих питань, пов'язаних із перебуванням у кримінально-виправній установі, дотриманням режиму, встановлених правил тощо. Під час відбування покарання людина змушена переглянути своє життя, усвідомити та оцінити своє минуле, схвалити чи розкаятися у ньому, адаптуватися до нових життєвих умов і побудувати плани на майбутнє, виходячи зі своїх можливостей. У багато разів сильніше все зазначене впливає на жінок, ускладнюючи й без того непросте завдання їх виправлення та ресоціалізації.

Соціальна значимість діяльності з виправлення та ресоціалізації осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, полягає у тому, що зусиллями співробітників кримінально-виконавчих установ

багато хто із засуджених повертається до нормального життя: родини, роботи, навчання, виховання дітей. Особливо важливою ця робота представляється щодо жінок внаслідок їх соціальної ролі та відповідальності/значимості у суспільстві. Особливий статус жінки в суспільстві, як матері, виховательки підростаючого покоління, трудящій висуває підвищені вимоги до її моральності, поведінки та соціальної відповідальності [2, с. 5]. Один із важливих висновків авторів монографії: звільнення жінок, після закінчення терміну кримінального покарання, є підсумком всієї роботи установи виконання покарань щодо виправлення засуджених. Питання соціальної адаптації звільнених жінок дедалі гостріше постає перед нашим суспільством, перетворюється на складну соціальну проблему, яка досі не вирішена **комплексно на державному рівні** (виділено нами – О. А., В. Ж.) [2, с. 102–103].

Ця проблема ще вирішена і залишається актуальною нині, коли ситуація ще більше ускладнюється сучасними реаліями, передусім, соціальними та економічними, на які значний вплив чинить необхідність протистояння широкомасштабній агресії РФ проти України. На нашу думку, вона не втратить актуальності також у післявоєнний час, коли прогнозовано ще більше ускладниться проблема із забезпечення головних (за результатами проведеного дослідження) потребами засуджених: працевлаштування та житло [4, с. 108].

Література:

1. Шулежко Т. А. Особливості карально-виховного впливу на неодноразово засуджених до позбавлення волі жінок, які відбувають покарання у виправно-трудовах установах : дис...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Українська академія внутрішніх справ. К., 1996. 197 с.
2. Бадира В. А., Денисова Т. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі : монографія / В. А. Бадира, Т. А. Денисова. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. 168 с.
3. Шкута О.О. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Південноукраїнський часопис*. 2023. № 1. С. 213–216.
4. Чаплик М. М. Проблеми та перспективи ресоціалізації засуджених (за результатами соціологічних замірів в установах виконання покарань Миколаївської області). *Габітус*. 2019. № 10. С. 105–109.